

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
POLİS AKADEMİYASI**

“DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrası

*Qiyabi təhsilənlər üçün
(əlavə təhsil)*

“İNZİBATİ MƏSULİYYƏT” FƏNNİ ÜZRƏ

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu № 6. Mülkiyyət və təbiətdən istifadə qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalara görə inzibati məsuliyyət

Tərtib etdi: “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının rəisi, polis polkovniki, h.ü.f.d., dosent Rafiq Nəcəfquliyev

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № ____ “ ____ ” _____ 2017-ci il.

Dəyişiklik edilib: “ ____ ” _____ 2019-cu il.

Əlavə edilib: “ ____ ” _____ 2020-ci il.

Bakı – 2017

Mövzu № 6. Mülkiyyət və təbiətdən istifadə qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalara görə inzibati məsuliyyət

Plan:

Giriş

1. Mülkiyyət əleyhinə olan inzibati xətalara görə inzibati məsuliyyət.
2. Təbiətdən istifadə qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalara görə inzibati məsuliyyət.

Nəticə

İstifadə və tövsiyə edilən mənbələr:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995 (2016).
2. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı, 2016.
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, 2016.
4. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi. Bakı, 2020.
5. Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi. Bakı, 2016.
6. “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2015.
7. “Balıqçılıq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 1998.
8. “Heyvanlar aləmi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 1999.
9. “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 1999.
10. “Ovçuluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 20 2004.
11. “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il 29 dekabr tarixli 96-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanı.
12. “İnzibati xətalər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslərin Siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 fevral 2017-ci il tarixli Fərmanı.
13. “Rayon (şəhər) məhkəmələrinin baxdığı inzibati xətalər haqqında işlər üzrə protokol tərtib etmək səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslərin Siyahısı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 may 2017-ci il tarixli Fərmanı.
14. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 8 may 2000-ci il tarixli 82 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilən “Balıqçılıq və ovçuluq təsərrüfatlarının ehtiyacları üçün su obyektlərindən istifadə Qaydaları”.
15. Dərs vəsaiti. İnzibati məsuliyyət (sxemlərdə). V.Abişov. A.İsmayılov, R.Nəcəfquliyev. Bakı, 2012.
16. Dərs vəsaiti. İnzibati məsuliyyət. V.Abişov. R.Nəcəfquliyev. Bakı, 2018.
17. Tədris kursu. İnzibati məsuliyyət. R.Nəcəfquliyev. Bakı, 2018.
18. www. e-qanun.az; www. preslib.az.
19. www. huquqiaktlar.gov.az; www.din.gov.az

Giriş

Mühazirə mövzusu suallarına dair diqqətinizə təqdim ediləcək məlumatlar məişət həyatımızın ayrılmaz və vacib bir hissəsidir. Təbii ki, məişət həyatımızın ayrılmaz və vacib bir hissəsi mülkiyyət sahəsinə aid olan məsələlərdən ibarətdir. O, öz aktuallığı baxımından hər bir fərdin sosial mövqeyinə pozitiv və ya neqativ təsir edir. Məhz şəxsiyyəti, insan hüquq və azadlıqlarını və mülkiyyəti hüquqa zidd əməllərdən qorumaq polisın əsas vəzifələrindən biri kimi müəyyən edilmişdir.

Hüquq ədəbiyyatlarında qeyd edilir ki, hər bir inkişaf edən demokratik ölkələrin ərazisində mülkiyyətin mühafizəsi funksiya olaraq xüsusən dövlətə aiddir. Dövlətin adı çəkilən mühafizəedici funksiyasının həyata keçirilməsi konstitusiya əsasında qəbul edilən normativ hüquqi aktlar ilə müəyyənləşdirilir. Buraya Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsi ilə dairəsi müəyyənləşdirilən qanunvericilik aktları aiddir. Mülkiyyətin (istər daşınar, istərsə də daşınmaz) mühafizəsi əsasən dövlətin sərəncamında olan konstitusiya-hüquqi, mülki-hüquqi, inzibati-hüquqi və cinayət-hüquqi vasitələrin (klassik hüquqi vasitələr kimi) köməkliyi ilə həyata keçirilir.

Ölkəmizin ərazisində mülkiyyətin mühafizəsinin konstitusiya-hüquqi vasitələri haqqında danışarkən qeyd edilməsi vacibdir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, mülkiyyətin üç növü – dövlət mülkiyyəti, xüsusi mülkiyyət və bələdiyyə mülkiyyəti müəyyən edilmişdir. Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir və mülkiyyət hüququ, o cümlədən də xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur. Burada qeyd edilməlidir ki, həmin qanunlar aidiyyəti olaraq İnzibati Xətalər və Cinayət Məcəllələridir.

Bu günkü mühazirəmiz vasitəsilə qeyd edilən istiqamətlər üzrə aidiyyəti olaraq həm nəzəri, həm də təcrübi məlumatlar diqqətinizə təqdim ediləcəkdir.

Sual 1. Mülkiyyət əleyhinə olan inzibati xətalara görə inzibati məsuliyyət

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə təsbit edilən insan və vətəndaş hüquqları sırasında mülkiyyət hüquqları vacibliyinə görə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bütün dünya dövlətlərinin konstitusiyalarında öz əksini tapan insan və vətəndaş hüquq və azadlıqları sırasında vacibliyinə görə mülki və siyasi hüquqlar əsas kateqoriyalar sayılır. Təsadüfi deyildir ki, beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən “Mülki və siyasi hüquqlar” haqqında Beynəlxalq Pakt adlı sənəd qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə təsbit edilən mülkiyyət hüquqlarının digər hüquq və azadlıqlar kimi ölkəmizin ərazisində təmin edilməsi məqsədi ilə müəyyən təşkilati-hüquqi tədbirlər həyata keçirilir. Həmin təşkilati-hüquqi tədbirlərin daha vacib hüquqi rüşeymi sayılan hissəsi məhz Konstitusiyanın mətnində nəzərdə tutulub. Daha dəqiq desək, Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur.

Hüquq ədəbiyyatlarında qeyd edilir ki, hər bir inkişaf edən demokratik ölkələrin ərazisində mülkiyyətin mühafizəsi funksiya olaraq xüsusən dövlətə aiddir. Dövlətin adı çəkilən mühafizəedici funksiyasının həyata keçirilməsi konstitusiya əsasında qəbul edilən normativ hüquqi aktlar ilə müəyyənləşdirilir. Buraya Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsi ilə dairəsi müəyyənləşdirilən qanunvericilik aktları aiddir. Mülkiyyətin (istər daşınar, istərsə də daşınmaz) mühafizəsi əsasən dövlətin sərəncamında olan konstitusiya-hüquqi, mülki-hüquqi, inzibati-hüquqi və cinayət-hüquqi vasitələrin (klassik hüquqi vasitələr kimi) köməkliyi ilə həyata keçirilir.

Yeri gəlmişkən dövlətin sərəncamında olan mülkiyyətin mühafizəsi vasitələrinin hər biri öz funksiyasına görə vacib sayılır. Hüquqi tənzimləmədəki rolu və miqyası nəzərə alınmaqla, həyata keçirilməsi zamanı daha çox istifadə edilən (tətbiq etmə aktı kimi) normativ hüquqi aktlar (hüquqi tənzimləməyə uyğun olaraq) ilə birlikdə onları aşağıdakı kimi sıralamaq olar:

✚ konstitusiya-hüquqi vasitələr (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Konstitusiyası və s.);

✚ mülki-hüquqi vasitələr (“Dövlət mənzil fondunun özəlləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, “Elektron ticarət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi və s.);

✚ inzibati-hüquqi vasitələr (“İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi, “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi, “Vətəndaşların müraciətləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, “Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını pozan qərar və hərəkətlərdən (hərəkətsizlikdən) məhkəməyə şikayət edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu vəs.);

✚ cinayət-hüquqi vasitələr (Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi və s.).

Ölkəmizin ərazisində mülkiyyətin mühafizəsinin konstitusiya-hüquqi vasitələri haqqında danışarkən qeyd edilməsi vacibdir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, mülkiyyətin üç növü – dövlət mülkiyyəti, xüsusi mülkiyyət və bələdiyyə mülkiyyəti müəyyən edilmişdir. Konstitusiyanın 29-cu maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir və mülkiyyət hüququ, o cümlədən də xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur. Burada qeyd edilməlidir ki, həmin qanunlar aidiyyəti olaraq İnzibati Xətalər və Cinayət Məcəllələridir.

Mülkiyyətin mühafizəsinin mülki-hüquqi vasitələri haqqında danışarkən qeyd edilməsi vacibdir ki, digər vasitələrdən fərqli olaraq, adı çəkilən tənzimləmə daha geniş və hüquqi təbiəti baxımdan mürəkkəb məzmunla malikdir. Məlum olduğu kimi, hər kəsin mülkiyyətində daşınar və daşınmaz əmlak ola bilər. Mülkiyyət hüququ mülkiyyətçinin təkbəşinə və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir. Mülkiyyət cəmiyyətin iqtisadi özülünü təşkil edən mühüm iqtisadi və hüquqi kateqoriyadır. Maddi nemətlərə sahiblik, onlardan istifadə və onların barəsində sərəncam verməklə əlaqədar yaranan ictimai münasibətlərdən ibarət olan mülkiyyət münasibətləri hüquqla tənzimlənərək, hüquqi forma kəsb edir və konkret mülkiyyətçinin öz əmlakı barədə sahiblik, istifadə və sərəncam vermə səlahiyyətini əks etdirən hüquq münasibətinə çevrilir. Qanunverici Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə mülkiyyətin bütün formalarının bərabərliyini və mülkiyyət hüququnun bütün subyektlərinin hüquq və mənafeələrinin eyni dərəcədə təsbit və mühafizə edildiyini təsbit edir.

İnzibati-hüquqi vasitələr mülkiyyətin mühafizəsinin təmin edilməsində konstitusiya və mülki-hüquqi tənzimləmə qədər zəruridir. Nəzərə alınmalıdır ki, dövlət müstəqilliyimizin bərpasından sonra qəbul edilən yeni qanunvericilik aktları hesabına keçmiş qanunvericilik aktlarından (SSRİ dövründə qəbul edilən) fərqli olaraq, bütün mülkiyyət formalarının bərabər hüquqi rejiminə uyğun tərzdə inzibati hüquqi mühafizə imkanları nəzərdə tutulmuşdur.

İnsan və vətəndaşların Konstitusiya ilə müəyyən edilən mülkiyyət hüquqlarının təmin edilməsi, onların pozulmasının qarşısının alınması və pozulan hüquqların (oğurlanan əmlakın tapılması, vurulan maddi zərərin ödənilməsi və s.) bərpa edilməsinə dair hüquqi tənzimləmə çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin müvafiq müddəaları qeyd edilməlidir. Adı çəkilən məcəllənin 2-ci maddəsi ilə “Azərbaycan Respublikasının inzibati xətalər qanunvericiliyinin vəzifələri” sırasında mülkiyyətin və şəxslərin iqtisadi maraqlarının qorunması da normativ məzmun almışdır. Əlavə olaraq qeyd olunması vacibdir ki, mülkiyyətin mühafizəsi vasitəsi kimi - inzibati-hüquqi tənzimləmənin daha vacib hissəsi İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 24-cü fəslə (Mülkiyyət əleyhinə olan inzibati xətalər) ilə normativ məzmun alan aidiyyəti inzibati xəta tərkibləridir. Qanunverici həmin inzibati xəta tərkiblərinə aşağıdakıları aid etmişdir:

- Xırda talama;

- Lisenziya və ya icazə olmadan yerin təkindən istifadə etmə;
- Su obyektləri üzərində mülkiyyət hüququnun pozulması;
- Heyvanlar aləmi obyektlərindən özbaşına istifadə edilməsi;
- Mədəni sərvətlərin qorunması üzrə tələblərin pozulması;
- Təsərrüfat əkinlərinin korlanması.
- Əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində mülkiyyətin mühafizəsinin təmini üçün daha çox tətbiq edilən inzibati-hüquqi vasitələr haqqında əlavə olaraq qeyd edə bilərik ki, dövlətin adı çəkilən funksiyası müvəkkil edilən hüquq-mühafizə orqanı statusuna malik olan icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən həyata keçirilir. Mülkiyyətin mühafizəsinin qeyd edilən formada həyata keçirilməsi ilə xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət edən həmin hüquq-mühafizə orqanları içərisində polis xüsusilə qeyd edilməlidir. Bunun obyektiv səbəbi isə qanunverici tərəfindən “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun 3-cü maddəsi ilə polisin təyinatına insanların həyatını, sağlamlığını, hüquq və azadlıqlarını, dövlətin, fiziki və hüquqi şəxslərin qanuni mənafelərini və mülkiyyətini hüquqa zidd əməllərdən qorumağı aid etməsidir.

Azərbaycan Respublikasında mülkiyyətin mühafizəsinin cinayət-hüquqi vasitələri haqqında danışarkən qeyd edilməsi vacibdir ki, qanunverici həmin funksiyaların həyata keçirilməsi üçün ilk olaraq maddi hüquq normaları müəyyən etmişdir. Qanunverici həmin hüquq müəyyənləşdirmə modeli daxilində Cinayət Məcəlləsində “İqtisadi sahədə cinayətlər” adlı bölmə yaratmışdır. Həmin bölmənin bir fəslə olaraq aşağıdakı kimi “Mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlər” müəyyən edilmişdir:

- ✚ Oğurluq;
- ✚ Dələduzluq;
- ✚ Mənimsəmə və ya israf etmə;
- ✚ Soyğunçuluq;
- ✚ Quldurluq;
- ✚ Hədə-qorxu ilə tələb etmə;
- ✚ Xüsusi dəyəri olan əşyaları talama;
- ✚ Aldatma və ya etibardan sui-istifadə etmə yolu ilə əmlak ziyanı vurma;
- ✚ Talama məqsədi olmadan qanunsuz olaraq avtomobil və ya başqa nəqliyyat vasitəsi ələ keçirmə;
- ✚ Əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə;
- ✚ Əmlakı ehtiyatsızlıqdan məhv etmə və ya zədələmə;
- ✚ Torpaq üzərində mülkiyyət, istifadə və ya icarə hüququnu pozma;
- ✚ Telefon xətlərinə qanunsuz daxil olmaqla danışqlar aparma;
- ✚ Təbii qazın, suyun, elektrik və ya istilik enerjisinin talanması.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 24-cü fəslində (Mülkiyyət əleyhinə olan inzibati xətalər) olan inzibati xətalərin obyektə bir qayda olaraq mülkiyyət münasibətləridir. Hüquqi mənada mülkiyyət münasibəti mülkiyyətçi tərəfindən öz

əmlakına sahib olma, ondan istifadə etmə və onun üzərində sərəncam vermə hüququna (subyektiv mülkiyyət hüququ) malik olma kimi başa düşülür.

Təhlil edilən inzibati xətlərin obyektiv tərəfi həm aktiv, həm passiv davranışla xarakterizə edilir. Qanunvericilik quruluşuna görə mülkiyyət əleyhinə olan inzibati xətlər əsasən maddi tərkiblidir;

Mülkiyyət əleyhinə törədilən inzibati xətlərin subyektiv 16 yaşına çatmış, anlaqlı, fiziki şəxslər, habelə vəzifəli şəxslər və (və ya) hüquqi şəxslər ola bilər.

Bu inzibati xətlərin subyektiv tərəfi qəsd və ya ehtiyatsızlıqla xarakterizə edilir. Nəzərə almaq lazımdır ki, təhlil edilən inzibati xətlərdə məqsəd tamahdır.

01 mart 2016-cı il tarixdən qüvvəyə minən İXM-in aidiyyəti maddələrinin təhlili deməyə əsas verir ki, bu növ xətlərin törədilməsinə görə xəbərdarlıq, inzibati cərimə və inzibati həbs kimi inzibati tənbehlərin tətbiq edilməsi qanunverici tərəfindən müəyyən edilmişdir.

Mülkiyyət əleyhinə olan inzibati xətlər haqqında materiallara baxılması rayon (şəhər) məhkəmələrinə, Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinə, Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyinə, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsinə, Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə, Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında "İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsinə, habelə Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə həvalə edilib.

Rəsmi statistik göstəricilərin təhlilinə görə mülkiyyət əleyhinə olan inzibati xətlər arasında ölkəmizin ərazisində daha çox törədilənləri Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 227-ci maddəsi ilə inzibati məsuliyyət müəyyən edilən "Xırda talama"dır.

"İXM, maddə 227. Xırda talama"

Xırda talama, yəni oğurlama, mənimsəmə, israfçılıq, qulluq mövqeyindən sui-istifadə və ya dələduzluq yolu ilə özgəsinin əmlakını talamağa görə -

yüz altmış saatdan iki yüz qırx saatadək ictimai işlər və ya işin hallarına görə, xətanı törədənin şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla, bu tədbirlərin tətbiqi kifayət sayılmadıqda isə üç ayadək müddətə inzibati həbs tətbiq edilir.

Qeyd: Bu Məcəllənin 227-ci maddəsi həmin maddədə göstərilən əməllər Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddələrinə əsasən cinayət məsuliyyətinə səbəb olmadıqda tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinə əsasən ölkəmizin ərazisində mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə edilir. Konstitusiyamızın bu müddəası mülkiyyətin növlərinin hər birinə (dövlət, xüsusi və bələdiyyə mülkiyyətinə) eyni həcmdə aid edilir.

Qanunvericinin mövqeyinə görə (İXM-in 227-ci maddəsinin dispozisiyası) xırda talama dedikdə, oğurlama, mənimsəmə, israfçılıq, qulluq mövqeyindən sui-istifadə və ya dələduzluq yolu ilə özgəsinin əmlakını talanması başa düşülür. O, özgənin əmlakını tamah məqsədi ilə hüquqazidd və əvəzsiz olaraq, həmin əmlakın mülkiyyətçisinə və

başqa sahibinə ziyan vurmaqla götürmə və (və ya) özünün və ya başqa şəxslərin xeyrinə keçirmədə ifadə oluna bilər.

Təhlil edilən inzibati xəta tərkibinin məzmun baxımından hərtərəfli öyrənilməsi üçün qeyd olunmalıdır ki, qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin qeyd hissəsinə əsasən 177.1, 178.1 və 179.1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş məsuliyyət əmlakın mülkiyyətçisinə və ya digər sahibinə beş yüz manatdan yuxarı, lakin beş min manatdan artıq olmayan məbləğdə ziyan vurulduğu hallarda yaranır. Cinayət Məcəlləsinin 177.2.1-177.2.3-2, 177.2.5 və 177.3.1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş məsuliyyət əmlakın mülkiyyətçisinə və ya digər sahibinə yüz manatdan yuxarı məbləğdə ziyan vurulduğu hallarda yaranır.

Göründüyü kimi, istisna olaraq zərərçəkmiş şəxsin üzərindən, cibindən, çantasından və ya digər əl yükündən çıxarımla törədildikdə əmlakın mülkiyyətçisinə və ya digər sahibinə yüz manat və daha aşağı məbləğdə ziyan vurulduğu hallarda xırda talamaya görə məsuliyyət yaranır. Digər hallarda isə əməlin xırda talama kimi tövsiyə olunması üçün əmlakın mülkiyyətçisi və ya digər sahibindən talanmış əmlakın dəyəri yüz manatdan yuxarı, beş yüz manatdan aşağı olmalıdır.

Bu inzibati xətanın obyektı - mülkiyyətdir. Maddi nemətlərə sahiblik, onlardan istifadə və onların barəsində sərəncamvermə ilə əlaqədar yaranan ictimai münasibətlərdən ibarət olan mülkiyyət münasibətləri hüquqla tənzimlənərək, hüquqi forma kəsb edir və konkret mülkiyyətçinin öz əmlakı barədə sahiblik, istifadə və sərəncam vermə səlahiyyətini əks etdirən hüquq münasibətinə çevrilir. Adından göründüyü kimi mülkiyyət münasibətləri mülki hüquq normaları ilə nizamlanır, lakin təhlilimiz çərçivəsində onlar inzibati hüquq normaları vasitəsi mühafizə olunur.

Araşdırdığımız maddənin təsiri altına düşən xırda talamada şəxs (talayan) başqasının mülkiyyəti hesabına əmək (əziyyət) sərf etmədən varlanır, talanmış əmlak üzərində sərəncam vermə imkanını əldə edir. Təcrübədə həmin əməllər talanan əmlakdan istifadə, bağışlanma, satılma və digər özgəninkiləşdirmə formasına məruz qala bilər. Özgə əmlakının qanunsuz ələ keçirilməsinin xırda talama sayılması üçün vurulan zərərin (talanmış əmlakın) maddi dəyərinin yüz manatdan yuxarı olmaması tələb edilir. Əks təqdirdə törədilən bu əməl aşağıdakı tərkiblərdən biri və ya bir neçəsi ilə nəzərdə tutulan cinayət məsuliyyətinə səbəb olacaqdır:

- Oğurluq (Cinayət Məcəlləsi, maddə 177);
- Dələduzluq (Cinayət Məcəlləsi, maddə 178);
- Mənimsəmə və ya israf etmə (Cinayət Məcəlləsi, maddə 179);
- Soyğunçuluq (Cinayət Məcəlləsi, maddə 180);
- Quldurluq (Cinayət Məcəlləsi, maddə 181);
- Hədə-qorxu ilə tələb etmə (Cinayət Məcəlləsi, maddə 182);
- Xüsusi dəyəri olan əşyaları talama (Cinayət Məcəlləsi, maddə 183);

Xırda talama inzibati xətasının hüquqi təhlili zamanı qeyd olunması zəruridir ki, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 135.2-ci maddəsinə əsasən, əmlak istənilən əşyaların və qeyri-maddi əmlak nemətlərin toplusudur. Qanunverici əşyalara yalnız fiziki obyektləri deyil, habelə pul və qiymətli kağızları da aid edir. Törədilən aidiyyəti

hüquqpozmanın araşdırılması zamanı nəzərə alınması vacibdir ki, talanan əmlakın dəyəri dövlət tərəfindən tənzimlənirsə, dövlət tənzimləmə qiymətləri tətbiq edilir. Digər hallarda isə talanmış əmlakın dəyəri bazar qiymətinə əsasən müəyyənləşdirilir. Təcrübi baxımdan göstərilən qayda əsasında qiymətləndirmənin aparılması mümkün olmadıqda, ekspertin rəyi əsasında aidiyyəti qiymətləndirilmənin aparılması məqsədəuyğun sayılır.

Bu inzibati xətanın obyektiv tərəfi aşağıdakı aktiv hərəkətlərlə həyata keçirilir:

- oğurlama;
- mənimsəmə;
- israfçılıq;
- qulluq mövqeyindən sui-istifadə;
- dələduzluq.

Təhlilimiz daxilində özgə əmlakı dedikdə, fərdi şəxslərin, vəzifəli şəxslərin, dövlət, ictimai, bələdiyyə və digər təşkilatların sərəncamında olan əmlak başa düşülür. Mənimsəmə inanılıb tapşırılmış əmlakın, maddi qiymətli şeylərin ayrılması, götürülməsi və onun üzərində qanunsuz sahibliyi müəyyən etmək yolu ilə özünün və ya digər şəxslərin mülkiyyətinə verilməsində ifadə olunur. İsfaf etmə dedikdə, təqsirkara müəyyən səlahiyyətləri həyata keçirmək üçün etibar edilmiş əmlakın sərf edilməsi, satılması, istehlak edilməsi, müxtəlif formalarda özgəninkiləşdirilməsi (başqa şəxslərə bağışlama, vermə) başa düşülür. Qulluq mövqeyindən sui-istifadə etmə zamanı əmlak vəzifəli şəxsin mülkiyyətində olmur, o, qanunsuz sərəncamlardan və saxta sənədlərdən istifadə etməklə ona yiyələnir. Dələduzluq, yəni etibardan sui-istifadə etmə və ya aldatma yolu ilə özgənin əmlakını ələ keçirmə və ya əmlak hüquqlarını əldə etmə kimi başa düşülür.

Qanunvericilik quruluşuna görə təhlili aparılan inzibati xəta maddi tərkiblikdir. Belə ki, normanın məzmununa görə təqsirkarı İXM-in 227-ci maddəsi ilə inzibati məsuliyyətə cəlb etmək üçün əmlakın maddi formada talanması ilə zərərçəkən şəxsə maddi zərərin vurulması zəruridir.

Bu inzibati xətanın subyektivi 16 yaşına çatmış, anlaqlı fiziki şəxs və ya vəzifəli şəxs ola bilər.

Subyektiv tərəfdən araşdırılan inzibati xəta düzünə qəsdlə, tamah motivi ilə və qanunsuz varlanma məqsədi ilə xarakterizə olunur. Təqsirkar maddədə sadalanan formada xırda talama törətdikdə, öz əməlinin hüquqazidd xarakterini dərk edir, onun zərərli nəticələrini qabaqcadan görür və bunları arzu edir.

“İXM, maddə 232-1. Əmlakı qəsdən məhv etmə və ya zədələmə”

Özgənin əmlakını qəsdən məhv etməyə və ya zədələməyə görə, bu az miqdarda ziyan vurduqda-

inzibati xəta nəticəsində vurulmuş ziyanın bir mislindən iki mislinədək məbləğdə cərimə edilir.

Qeyd: Bu maddədə “az miqdar” dedikdə, beş min manatdan yuxarı olmayan məbləğ başa düşülür.

Təhlil edilən inzibati xəta nəticəsində təqsirkar özgə əmlakını məhv etməklə və ya zədələməklə mülkiyyət münasibətlərinə qəsd edir, ona maddi ziyan vurur, fiziki və hüquqi şəxslər onlara məxsus əmlakdan təyinatı üzrə istifadə etməkdən məhrum olur. Bu əməllərin müxtəlif üsullarla törədilməsi insanların sağlamlığını və qanunla qorunan digər dəyərləri də təhlükə altına alır.

Bu inzibati xətanın obyektivi mülkiyyət münasibətləridir. Predmet maddi dəyərə malik olan daşınar (texnika, nəqliyyat və s.) və ya daşınmaz əmlak (bağ sahəsi, ev və s.) ola bilər.

Obyektiv cəhətdən bu inzibati xəta aşağıdakıları əhatə edir:

- ✚ özgənin əmlakını məhv etmə və ya zədələmədən ibarət əməl;
- ✚ zərərçəkmiş şəxsə az miqdarda ziyan vurmasından ibarət hüquqazidd davranış və nəticə;
- ✚ törədilmiş əməllə vurulan ziyan arasında səbəbli əlaqə.

Ədəbiyyatların təhlilinə əsasən demək mümkündür ki, məhv etmə dedikdə, əmlakın xassələrinin dəyişməsi ilə onun təsərrüfat dəyərinin itməsi, məqsədli təyinatı üzrə istifadə edilə bilməməsi başa düşülür. Başqa sözlə desək, o, tam yararsız vəziyyətə salınır. Əmlakı məhv etmə onun dağıdılmasında, parçalanmasında, bəzən də maddi dəyərinin tam təsərrüfat dövriyyəsinə çıxmasında ifadə olunur. Bu zaman həmin əmlakı təmirlə və ya başqa üsulla bərpa etmək mümkünsüz olur.

Zədələmə dedikdə, əmlakın xassələrinin dəyişməsi ilə onun vəziyyətinin əhəmiyyətli dərəcədə pisləşməsi, təsərrüfat və ya başqa məqsədlə istifadəyə qismən yararsız olması başa düşülür. Lakin məhv etmədən fərqli olaraq, zədələnmiş əmlakın təmir etməklə və s. üsulla bərpası mümkün olur. Zədələnmə zamanı əmlakın yalnız bəzi xassələri itir. Müəyyən təmir hesabına onun istifadəsi mümkündür.

Şərh olunan inzibati xətanın obyektiv cəhətinin zəruri əlaməti zərərçəkmiş şəxsə az miqdarda ziyan vurmaqda ifadə olunan zərərli nəticənin baş verməsidir. Burada xeyli miqdar dedikdə, 5000 manatadək olan məbləğ başa düşülür. Təcrübi baxımdan bu ziyan məhv edilmiş əmlakın real dəyəri, zədələnmiş əmlakın bərpası üçün çəkilən xərc və s. formasında ola bilər.

İnzibati xəta zərərçəkmiş şəxsə az miqdarda miqdarda ziyan vurma növündə zərərli nəticənin baş verdiyi andan başa çatmış sayılır.

Əmələ hüquqi qiymət verilərkən törədilmiş əməllə vurulan ziyan arasında səbəbli əlaqə müəyyən edilməlidir.

Şərh edilən inzibati xətanın subyektivi 16 yaşına çatmış anlaqlı fiziki şəxsdir.

Özgənin əmlakını qəsdən məhv etmə və ya zədələmə subyektiv cəhətdən qəsdlə törədilir. Təqsirkar özgənin əmlakını qanunsuz olaraq məhv etdiyini və ya zədələdiyini dərk edir, bununla mülkiyyətçiyə və ya onun digər istifadəçisinə az miqdarda ziyan vurulacağını qabaqcadan görür və bunu arzu edir (birbaşa qəsd) və ya buna şüurlu surətdə yol verir (dolay qəsd).

Bu inzibati xətaların baxılması rayon (şəhər) məhkəmələrinə həvalə edilib. Lakin 20 oktyabr 2017-ci il tarixədək Daxili İşlər Nazirliyi də öz səlahiyyətləri daxilində baxa bilirdi. Nəzərə almaq lazımdır ki, qanunverici təhlil edilən inzibati xətaya görə nəzərdə

tutulan tənbehlərin dairəsini dəyişdikdən sonra (başqa sözlə dəqiq desək, inzibati cəriməni ictimai işlər ilə əvəz etdi), bu tənbehin aidiyyətliyi baxımından Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanının 5.1-ci bəndindən İXM-in 227-ci maddəsi çıxarıldı.

Suala yekun olaraq qeyd edə bilərik ki, mülkiyyətin mühafizəsi dövlət tərəfindən müəyyən edilən hüquqi vasitələr hesabına təmin edilir. Onların hər biri funksiyalarına görə vacib sayılır. Hüquqi tənzimləmədəki rolu və miqyası nəzərə alınmaqla, həyata keçirilməsi zamanı daha çox istifadə edilən vasitələrə konstitusiya-hüquqi vasitələr, mülki-hüquqi vasitələr, inzibati-hüquqi vasitələr və cinayət-hüquqi vasitələr aiddir. Ölkəmizin ərazisində mülkiyyətin mühafizəsinin təmini üçün daha çox tətbiq edilən inzibati-hüquqi vasitələr qanunvericiliklə müvəkkil edilən hüquq-mühafizə orqanı statusuna malik olan icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən həyata keçirilir. Həmin hüquq-mühafizə orqanları içərisində polis xüsusilə qeyd edilməlidir. Bunun əsas səbəbi isə polisin təyinatında insanların həyatı, sağlamlığı, hüquq və azadlıqları, dövlətin, fiziki və hüquqi şəxslərin qanuni mənafelərinin qorunması ilə yanaşı, həmçinin mülkiyyətin hüquqa zidd əməllərdən qorunmasının da nəzərdə tutulmasıdır.

Sual 2. Təbiətdən istifadə qaydaları əleyhinə olan inzibati olan inzibati xətalara görə inzibati məsuliyyət

Son dövrlər bütün bəşəriyyəti narahat edən ekoloji problemlərə Azərbaycan Respublikasında da böyük diqqət yetirilir və onların həlli üçün hərtərəfli tədbirlər görülür. XXI əsr bütün dünyada ekologiya, sabit inkişaf, sağlamlıq əsri kimi elan edilib. Məlumdur ki, Azərbaycanın sabit inkişafı ekoloji problemlərin həllindən də çox asılıdır. Təsadüfi deyildir ki, cəmiyyətimiz üçün hüquqi məzmunu baxımdan vacib hesab edilən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 may 2007-ci il tarixli 2198 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilən “Azərbaycan Respublikası milli təhlükəsizlik konsepsiyası”ndaxüsusi olaraq ayrıca başlıq ilə “Ekoloji problemlər” nəzərdə tutulub. Həmin sənəddə qeyd edilir ki, Azərbaycan Respublikasındakı ekoloji problemlər Sovet İttifaqının enerji ehtiyatına olan tələbatının ödənilməsi məqsədilə əsasən Abşeron yarımadasında və Xəzər dənizində ekoloji nəticələr nəzərə alınmadan qeyri-təkmil üsullarla onilliklər ərzində aparılmış neft hasilatı ilə bağlıdır.

Bundan əlavə, Ermənistan tərəfindən Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərində flora və faunanın kütləvi şəkildə məhv edilməsi, o cümlədən bu ərazilərdə genişmiqyaslı yanğınlar ölkə üçün ən böyük ekoloji problemlərdən birinə çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının şirin su ehtiyatlarının böyük həcmnin qonşu ölkələrdə formalaşması və bu ölkələrin ərazilərində kimyəvi, radioaktiv və digər zərərli maddələrlə intensiv çirklənməyə məruz qalması əhalinin içməli su ilə təmin olunmasında problemlər yaradır. Bundan əlavə, Ermənistan ərazisində seysmik zonada yerləşən və texnoloji baxımdan köhnəlmiş Metsamor Atom Elektrik Stansiyası bütövlükdə region üçün təhlükə mənbəyidir.

Ətraf mühitin çirklənməsi, münbit torpaqların deqradasiyası, təbii resurslardan qeyri-rasional istifadə, sənaye və məişət tullantılarının tələb olunan səviyyədə emal olunmaması ciddi problem mənbəyidir.

Ekoloji problemlər iqtisadi və sosial həyata mənfi təsir göstərir, ictimai sağlamlığa, cəmiyyətin maddi sərvətinə və dövlətin müvafiq qurumlarının fəaliyyətinə ciddi maneələr yaradır.

Azərbaycan Respublikasında ekoloji problemlərin hər tərəfli həll edilməsi məqsədilə qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi əsasında zəruri sayılan təşkilati-hüquqi mexanizm formalaşdırılıb. Son dövrlərdə xeyli sayda ekologiyaya aid, o cümlədən təbiəti mühafizə sahəsində müxtəlif tədbirlər görülmüş, bir sıra qanunvericilik aktları qəbul edilmiş, bu sahə ilə bağlı beynəlxalq normativ hüquqi aktlar ratifikasiya edilmişdir.

Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 39-cu maddəsinə əsasən, hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ vardır. Hər kəsin ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq və ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ vardır. Bu hüquqlar ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının ətraf mühitin qorunması kimi vəzifəsi konstitusiya tənzimlənməsi səviyyəsində müəyyən edilmişdir. Daha dəqiq desək,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 78-ci maddəsinə əsasən, ətraf mühitin qorunması hər bir şəxsin borcudur. Ölkəmizin ekologiya sahəsinə aid hüquqi tənzimləmə mexanizminin konstitusiya-hüquqi vasitələrinin mühafizəsi aidiyyəti olaraq İnzibati Xətalər və Cinayət Məcəllələrivə vasitəsilə gerçəkləşir. Daha dəqiq desək, qanunverici tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Cinayət və İnzibati Xətalər məəcəllələrində ekologiya, ekoloji təhlükəsizlik və təbiətdən istifadə qaydaları əleyhinə olan müx-təlif hüquq-pozmalara görə məsuliyyət nəzərdə tutan tərkiblər (xüsusi hissənin maddələri) müəyyən edilmişdir.

Qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyinə əsasən, aidiyyəti cinayət tərkibi müəyyən edilən hüquqazidd davranışlara (ekoloji cinayətlərə) aiddir:

- ◆ İşlərin yerinə yetirilməsi zamanı ətraf mühitin mühafizəsi (qorunması) qaydalarını pozma;
- ◆ Ekoloji cəhətdən təhlükəli maddələrin və tullantıların dövriyyəsi qaydalarını pozma;
- ◆ Baytarlıq qaydalarını və bitki xəstəliklərinə və ziyanvericilərinə qarşı müəyyən edilmiş mübarizə qaydalarını pozma;
- ◆ Suyu (su mənbələrini) çirkləndirmə;
- ◆ Atmosferi (havanı) çirkləndirmə;
- ◆ Dəniz mühitini çirkləndirmə;
- ◆ Sahilyanı şelf haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyini pozma;
- ◆ Torpaqları korrəmə;
- ◆ Yerin təkinin qorunması və istifadəsi qaydalarını pozma;
- ◆ Balıq və digər su bioresurslarını qanunsuz tutma;
- ◆ Balıq və digər su bioresurslarının qorunması qaydalarını pozma;
- ◆ Qanunsuz ov etmə;
- ◆ Qanunsuz ağac kəsmə;
- ◆ Meşələri və digər yaşıllıqları məhv etmə və ya zədələmə.

Təhlilimizin məzmunu baxımından qeyd edilməsi vacibdir ki, 01 mart 2016-cı il tarixdən qüvvəyə minən Azərbaycan Respublikasının yeni İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 25-ci fəslə ilə “Ətraf mühitin mühafizəsi, təbiətdən istifadə və ekoloji təhlükəsizlik qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalər” normativ məzmun almışdır. Həmin inzibati xətalərə aiddir:

- ✚ Ətraf mühitə atılan, axıdılan və ya basdırılan zərərli maddələrin miqdarının, habelə zərərli fiziki təsirlərin hədlərinin yol verilə bilən normativlərdən artıq olması;
- ✚ Atmosfer havasının mühafizəsi sahəsində qanunvericiliyin pozulması;
- ✚ Radioaktiv maddələrlə iş zamanı ekoloji tələblərin pozulması;
- ✚ Müəssisələrin, qurğuların və başqa obyektlərin tikintisinə və yenidən qurulmasına dair ekoloji tələblərin pozulması;
- ✚ Müəssisələr, qurğular və başqa obyektlər istismara verildikdə və ya istismar müddətində ekoloji tələblərin pozulması;
- ✚ Ətraf mühitə buraxılan tullantılarında müəyyən edilmiş normadan artıq çirkləndirici maddələr olan nəqliyyat vasitələrinin istehsalı, idxalı, istismara buraxılması;

- ✚ Ətraf mühitin müəssisə (istehsalat) monitorinqinin və ya təsərrüfat fəaliyyətinin ətraf mühitə təsirinin uçot və hesabatının aparılmaması;
- ✚ Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində standartlaşdırma qaydalarının pozulması;
- ✚ Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində sertifikatlaşdırma qaydalarının pozulması;
- ✚ Xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərindən istifadə qaydalarının pozulması;
- ✚ Yerin təkindən istifadə qaydalarının pozulması;
- ✚ Torpaqların (meşə fondu torpaqlarının) zibillənməsi və korlanması;
- ✚ Torpaqlardan təsərrüfatsızcasına istifadə edilməsi;
- ✚ Torpaqların dövlət uçotundan, qeydiyyatından gizlədilməsi və ya kəmiyyətinə və keyfiyyətinə dair məlumatların təhrif edilməsi;
- ✚ Torpaq sahəsindən məqsədli təyinatına uyğun olmayan başqa məqsədlər üçün istifadə edilməsi;
- ✚ Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına mənsub olan bölməsinin sahilboyu 20-50 metrlik zolağının altında olan torpaq sahələri ilə bağlı tələblərin pozulması;
- ✚ Torpaq sahələrinin tikinti üçün ayrılması qaydalarının pozulması
- ✚ Mərz nişanlarının məhv edilməsi;
- ✚ Torpaq sahələrində meteoroloji şəbəkələrin, ölçmə vasitələrinin və digər vasitələrin sıradan çıxarılması və torpaqların kateqoriyalarının dəyişdirilməsi;
- ✚ Meşəqırma fondundan istifadənin, oduncağın tədarük edilib daşınması qaydasının pozulması;
- ✚ Meşə sahələrində və meşə fonduna daxil olmayan sahələrdə ağacların, kolların və digər yaşıllıqların qanunsuz kəsilməsi (götürülməsi), zədələnməsi və ya məhv edilməsi;
- ✚ Yaşıllıqların mühafizəsi haqqında qanunvericiliyin pozulması;
- ✚ Meşəqırma biletində (orderində) və ya meşə biletində nəzərdə tutulmuş məqsədləri və ya tələbləri gözləmədən meşədən istifadə;
- ✚ Meşələrin bərpası, məhsuldarlığının artırılması, cins tərkibinin yaxşılaşdırılması və yetişmiş oduncaq ehtiyatlarından istifadə qaydalarının pozulması;
- ✚ Meşə fondu torpaqlarında biçənəklərin və otlaq sahələrinin zədələnməsi və ya korlanması;
- ✚ Meşə fondu sahələrində özbaşına ot biçilməsi və ya mal-qara otarılması, özbaşına yabanı meyvə, qoz-fındıq, göbələk, giləmeyvə yığılması;
- ✚ Meşə fondu torpaqlarında meşələrə zərərli təsirin qarşısını alan qurğuları olmayan istehsal obyektlərinin tikilməsi və ya istifadəyə verilməsi;
- ✚ Meşə fondu torpaqlarında meşəsuvarma şəbəkələrinin, drenaj sistemlərinin, yaxud yolların məhv edilməsi və ya korlanması;
- ✚ Meşə fondu torpaqlarında məhdudlaşdırıcı nişanların (sərhəd, kvartal və digər göstərici dirəklərin) məhv edilməsi və ya zədələnməsi;
- ✚ Meşə üçün faydalı faunanın məhv edilməsi;
- ✚ Su obyektlərindən və sudan istifadə qaydalarının pozulması;

- ✚ Su təchizatı sahəsində qanunvericiliyin tələblərinin pozulmasının qarşısını almağa istehlakçı tərəfindən maneələr törədilməsi;
- ✚ Su obyektlərinin mühafizəsi qaydalarının pozulması;
- ✚ İçməli su mənbələrinin, sutəmizləyici qurğuların, su kəmərlərinin sanitariya mühafizə zonalarının tələblərinin və içməli suyun keyfiyyətinə dair tələblərin pozulması;
- ✚ İstehsalat və məişət tullantıları haqqında qanunvericiliyin pozulması;
- ✚ Zərərli maddələrlə və ya bu maddələrin qarışıqları ilə aparılan əməliyyatları gəmi sənədlərində qeyd etmək vəzifələrinin yerinə yetirilməməsi;
- ✚ Radiasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi tələblərinin yerinə yetirilməməsi və ya pozulması;
- ✚ Hidrometeorologiya fəaliyyəti haqqında qanunvericiliyin pozulması;
- ✚ Geodeziya və kartoqrafiya haqqında qanunvericiliyin pozulması;
- ✚ Sənaye və məişət tullantılarının qalaqlanması və yandırılması zamanı ətraf mühitin mühafizəsi tələblərinə əməl edilməməsi;
- ✚ Balıq və digər su bioresurslarının mühafizəsi və ov qaydalarının pozulması;
- ✚ Heyvanlar aləmi obyektlərindən istifadə qaydalarının pozulması;
- ✚ Heyvanlarla rəhmsiz rəftar edilməsi;
- ✚ Ekoloji təhlükəsizlik haqqında qanunvericiliyin pozulması.

Sadalanın inzibati xəta tərkibləri içərisindən daxili işlər orqanlarının aidiyyətində olan və təcrübədə tez-tez rast gəlinən tərkiblərdən biri də İXM-in 272-ci maddəsində göstərilən inzibati xətdir.

“Maddə 272. Balıq və digər su bioresurslarının mühafizəsi və ov qaydalarının pozulması

272.1. Balıq və digər su bioresurslarının mühafizəsi qaydalarının pozulmasına görə-

inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektı olmuş predmetlər müsadirə edilməklə və ya müsadirə edilməməklə yeddi yüz manatdan min yeddi yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir.

272.2. Balıqçılıq su obyektlərində istismar edilən su təsərrüfatı obyektlərinin balıq qoruyucu qurğularla təchiz edilməməsinə görə -

fiziki şəxslər yeddi yüz manatdan min manatadək məbləğdə, vəzifəli şəxslər iki min manatdan üç min manatadək məbləğdə, hüquqi şəxslər on iki min manatdan on beş min manatadək məbləğdə cərimə edilir.

272.3. Ov qaydalarının kobud şəkildə pozulmasına (lazımi icazə olmadan və ya qadağan edilmiş yerlərdə, yaxud qadağan olunmuş müddətlərdə, qadağan edilmiş alətlərlə və ya üsullarla ov edilməsinə), habelə digər ov qaydalarının müntəzəm pozulmasına görə-

inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektı olmuş predmetlər müsadirə edilməklə və ya müsadirə edilməməklə, min manatdan iki min manatadək məbləğdə cərimə edilir, yaxud altı aydan iki ilədək müddətə ov hüququ məhdudlaşdırılır”.

Qanunverici tərəfindən bu maddənin yaradılmasında məqsəd ətraf mühitin əsas ünsürü kimi faunanın (heyvanlar aləminin) mühafizəsi və heyvanlar aləmindən istifadə qaydasının (qanunvericiliklə müəyyən edilən) təmin edilməsidir.

İXM-in 272-ci maddəsi texniki-hüquqi cəhətdən üç hissədən ibarətdir:

1. Balıq və digər su bioresurslarının mühafizəsi qaydalarının pozulması;
2. Balıqçılıq su obyektlərində istismar edilən su təsərrüfatı obyektlərinin balıq qoruyucu qurğularla təchiz edilməməsi;
3. Ov qaydalarının kobud şəkildə pozulması (lazımi icazə olmadan və ya qadağan edilmiş yerlərdə, yaxud qadağan olunmuş müddətlərdə, qadağan edilmiş alətlərlə və ya üsullarla ov edilməsi), habelə digər ov qaydalarının müntəzəm pozulması.

Bu maddədə nəzərdə tutulan hər iki inzibati xətanın tərkibi predmeti və obyektiv tərəfinə görə bir-birindən fərqlənir, lakin xətanın subyektinə və subyektiv tərəfinə görə eynidir.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 272-ci maddəsi “Balıq və digər su bioresurslarının mühafizəsi və ov qaydalarının pozulması” adlanır. Həmin Məcəllənin 272.1-ci maddəsi ilə “Balıq və digər su bioresurslarının mühafizəsi qaydalarının pozulmasına görə” məsuliyyət müəyyən edilib. Bu inzibati xətanın xüsusi obyekti - təbiətdən istifadə edilməsi ilə əlaqədar yaranan ictimai münasibətlərdir. Növlü obyekt isə balıq ehtiyatlarının mühafizəsi qaydalarını təşkil edən ictimai münasibətlərdir.

Balıq ehtiyatlarının qorunması qaydalarını əks etdirən normativ hüquqi aktlara aşağıdakıları aid etmək olar:

1. Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi;
2. “Balıqçılıq haqqında” Azərbaycan Respublikasının 27 mart 1998-ci il tarixli Qanunu;
3. “Heyvanlar aləmi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 4 iyun 1999-cu il tarixli Qanununu;
4. “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 8 iyun 1999-cu il tarixli Qanunu;
5. “Ovçuluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının 20 aprel 2004-cü il tarixli Qanunu;
6. “Qiymətli balıq növlərinin və digər su heyvanlarının həvəskar və idman ovunun təşkil edilməsi üzrə fəaliyyətin lisenziyalaşdırılması haqqında” Əsasnamə;
7. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 8 may 2000-ci il tarixli 82 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilən “Balıqçılıq və ovçuluq təsərrüfatlarının ehtiyacları üçün su obyektlərindən istifadə Qaydaları” və s.

Təhlil edilən inzibati xətanın obyektiv tərəfi aktiv hərəkətlərlə (balıqların kürü-tökmə yerlərində müvafiq icazə olmadan bənd çəkmək, radioaktiv, zəhərli-kimyəvi maddələrlə sututarlarını çirkləndirmək və zibilləndirmək) və hərəkətsizliklə (şəxs üzərinə qoyulmuş vəzifələrini icra etmir) ifadə oluna bilər.

Qanunvericilik quruluşuna görə bu maddə formal tərkibliyədir. Təcrübi baxımdan balıq ehtiyatlarının mühafizəsi qaydalarının pozulması müəyyən dərəcədə ziyanın vurulması ilə də müşayiət edilə bilər.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 257-ci maddəsi ilə “Balıq ehtiyatlarının qorunması qaydalarını pozma”ğa görə məsuliyyət yalnız körpülərin, bəndlərin tikintisi, partlayış işlərinin və ya digər işlərin həyata keçirilməsi, habelə suburaxıcı qurğuların istismarı balıq ehtiyatlarının qorunması qaydalarını pozmaqla törədildikdə və bu əməllər balıqların və ya digər su heyvanlarının kütləvi məhvinə səbəb olduqda yaranır.

Cinayət Məcəlləsinin 257-ci maddəsinin dispozisiyasında göstərilən “... balıqların və ya digər su heyvanlarının kütləvi məhvi...” dedikdə, müəyyən ərazidə, su hövzəsində bir və ya bir neçə heyvan növünün konkret zaman ərzində olan orta təbii statistik göstəricilərdən üç dəfə və ya daha artıq dərəcədə qırılması başa düşülür.

Qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan Respublikası İXM-in 272.1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan inzibati xəta formal tərkibli olsa da, burada müəyyən ziyanın vurulması da ehtimal olunur. Törədilən əməlin inzibati xəta və ya cinayət kimi qiymətləndirilməsi üçün hüquqpozmanın obyektiv tərəfini xarakterizə edən bütün əlamətlər nəzərə alınmalıdır.

Bu inzibati xətanın subyektiv tərəfi təqsirin qəsd və ehtiyatsızlıq formasında ola bilər. Təqsirkar şəxs balıq ehtiyatlarının mühafizəsi qaydalarını pozarkən, öz əməlinin hüquqazidd xarakterini dərk edir, onun zərərli nəticələrini qabaqcadan görür, belə nəticələrin baş verməsinə şüurlu surətdə yol verir və ya bu nəticələrin baş verməsini qabaqcadan görə bilməli və görməli olduğu halda, onları görmür.

Inzibati xətanın subyektivi 16 yaşına çatmış, anlaqlı fiziki şəxslər və vəzifəli şəxslər ola bilər. Bu şəxslər öz xidməti vəzifələrinə görə və ya həyata keçirdiyi funksiyalara görə özünün istehsal fəaliyyəti nəticəsində balıq ehtiyatlarının mühafizəsi üzrə müvafiq tədbirlərin görülməsi vəzifələrini həyata keçirməlidirlər.

Adı çəkilən inzibati xəta haqqında işlərə Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 43-cü maddəsinə əsasən rayon (şəhər) məhkəmələri və “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il 29 dekabr tarixli 96-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanının 5.23-cü bəndinə əsasən inzibati icraata başlamış Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi və ya Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi baxır.

Daxili işlər orqanlarının səlahiyyətinə görə aidiyyətliyinə aid edilən növbəti tərkib Azərbaycan Respublikası İXM-in 272.3-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulan inzibati xətadır. Qanunverici bu tərkib vasitəsilə lazımi icazə olmadan və ya qadağan edilmiş yerlərdə, yaxud qadağan olunmuş müddətlərdə, qadağan edilmiş alətlərlə və ya üsullarla ov edilməsinə, habelə digər ov qaydalarının müntəzəm pozulmasına görə inzibati məsuliyyət müəyyən edib.

Şərh olunan maddə vasitəsilə Azərbaycan Respublikasında heyvanlar aləminin obyektləri müxtəlif ictimai təhlükəli qəsdlərdən qorunur. Bu inzibati xətanın obyekti - heyvanlar aləminin mühafizəsi və ondan istifadə edilməsi, habelə ətraf təbii mühitin ayrılmaz tərkib elementi kimi vəhşi heyvanların genetik fondunun qorunması sahəsində yaranan ictimai münasibətlərdir.

Təhlil edilən inzibati xətanın predmeti qismində Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində, o cümlədən Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına mənsub olan bölməsində, quruda, suda, torpaqda və havada təbii olaraq, sərbəst şəraitdə daimi, müvəqqəti və köçəri yaşayan vəhşi heyvanlar çıxış edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, həşəratlar bu inzibati xətanın predmeti sayılmır.

Bu inzibati xətanın obyektiv tərəfi ov qaydalarının kobud şəkildə pozulmasına və digər ov qaydalarının müntəzəm pozulmasına yönəlmiş hərəkətlər təşkil edir.

Ov qaydalarının kobud şəkildə pozulması aşağıdakı hərəkətlərdən ibarətdir:

- lazımi icazə olmadan ov edilməsi;
- qadağan edilmiş yerlərdə ov etmə;
- qadağan edilmiş müddətlərdə ov etmə;
- qadağan edilmiş alətlərlə ov etmə.
- qadağan edilmiş üsullarla ov etmə.

“Ovçuluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 1.0.1-ci maddəsinə əsasən, ovçuluq – quruda və suda təbii sərbəstlik və yarım sərbəst şəraitində daimi, müvəqqəti və köçəri yaşayan, habelə təsərrüfat subyektləri tərəfindən yetişdirilib ov yerlərinə buraxılan suda-quruda yaşayanların, xəz dərililərin, sürünənlərin, quşların və məməlilərin, yəni vəhşi heyvanların izlənməsi, təqib edilməsi, tutulması və vurulması üzrə fəaliyyət növüdür.

Ovçuluq fəaliyyəti “Ovçuluq haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda nəzərdə tutulmuş qaydada Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən ovçuluq üçün ayrılmış ov yerlərində həyata keçirilir.

Ovçuluq fəaliyyəti ödənişlidir. Bu fəaliyyət ovçuluq bileti və ov etmək üçün verilən icazə əsasında həyata keçirilir.

Qadağan edilmiş alət və üsullarla heyvanları şikəst edən, onlara əziyyət verən mexaniki qurğular, tələlər, torlar, vəhşi heyvanların və quşların səslərini çıxaran elektron cihazlar, onların kütləvi şəkildə tutulmasına səbəb olan tələ tipli çalalar, zərərli qazlardan və kimyəvi maddələrdən istifadə və s. aid olunur.

Ov yerlərində ov silahları, ov itləri, ovçu quşları və başqa ov vasitələri ilə olmanın özü də ov etmə kimi qiymətləndirilir.

İnzibati xətanın subyektiv tərəfi qəsd və ehtiyatsızlıq formasında ifadə oluna bilər.

Təhlil edilən inzibati xətanın subyektivi 16 yaşına çatan anlaqlı, fiziki şəxsdir.

Adı çəkilən inzibati xəta haqqında işlərə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 43-cü maddəsinə əsasən rayon (şəhər) məhkəmələri və “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il 29 dekabr tarixli 96-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanının 5.23-cü bəndinə əsasən inzibati icraata başlamış Daxili İşlər Nazirliyi və ya Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi baxır.

Nəticə

Hüquqi təbiəti baxımından hüquq məsuliyyətinin bir növü inzibati məsuliyyətdir. İnzibati məsuliyyət - səlahiyyətli orqan və ya vəzifəli şəxslər tərəfindən inzibati xəta törətmiş şəxsə qarşı inzibati tənbehin tətbiq olunması ilə ifadə olunan hüquqi təsir tədbirləridir.

Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 39-cu maddəsinə əsasən, hər kəsin sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququ vardır. Hər kəsin ətraf mühitin əsl vəziyyəti haqqında məlumat toplamaq və ekoloji hüquqpozma ilə əlaqədar onun sağlamlığına və əmlakına vurulmuş zərərin əvəzini almaq hüququ vardır. Bu hüquqlar ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının ətraf mühitin qorunması kimi vəzifəsi konstitusiya tənzimlənməsi səviyyəsində müəyyən edilmişdir. Daha dəqiq desək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 78-ci maddəsinə əsasən, ətraf mühitin qorunması hər bir şəxsin borcudur. Ölkəmizin ekoloji sahəsinə aid hüquqi tənzimləmə mexanizminin konstitusiya-hüquqi vasitələrinin mühafizəsi aidiyyəti olaraq İnzibati Xətalər və Cinayət Məcəllələrivəsisilə gerçəkləşir. Daha dəqiq desək, qanunverici tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Cinayət və İnzibati Xətalər məəcəllələrində ekoloji, ekoloji təhlükəsizlik və təbiətdən istifadə qaydaları əleyhinə olan müx-təlif hüquqpozmalara görə məsuliyyət nəzərdə tutan tərkiblər (xüsusi hissənin maddələri) müəyyən edilmişdir.

Qeyd edilməsi zəruridir ki, hər iki sual üzrə verilən məlumatlar “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda nəzərdə tutulan polisin fəaliyyət istiqamətlərinin öyrənilməsinin tərkib hissəsidir. Odur ki, mühazirə dərində öyrəndiyiniz məlumatlar gələcək peşə fəaliyyətiniz baxımından xüsusi əhəmiyyətə malikdir.